

L'Informe MacBride, vint-i-cinc anys després. Context i contingut d'un debat inacabat

Miquel de Moragas, Mercè Díez, Martín Becerra, Isabel Fernández Alonso

Introducció

Aquest monogràfic de *Quaderns del CAC*, dedicat al XXV Aniversari de l'Informe MacBride, és el resultat d'una col·laboració entre el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) i l'Institut de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona (InCom-UAB)¹. Pretén revisar, amb la mirada posada en els reptes de la comunicació del segle XXI, l'aportació d'un dels documents sobre comunicació més influents de les últimes dècades.

No és un document acadèmic, en el sentit estricte del terme, tot i que sí que va tenir influències acadèmiques importants. Es tracta d'un document impulsat per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (Unesco), el valor emblemàtic del qual neix del propòsit de tractar la comunicació des d'una perspectiva mundial, avançant-se a la idea, avui molt més evident, de la mundialització de la informació i el fet que la democratització de la comunicació cal plantejar-la des d'aquesta dimensió.

El monogràfic que presentem

El monogràfic que presentem proposa fer una revisió crítica del debat suscitat per aquest document i de les resolucions adoptades per la Unesco per tal d'entendre des d'aquestes perspectives els reptes de la situació present de la comunicació. Vint-i-cinc anys després, en el context de la celebració de la Cimera Mundial sobre la Societat de la

Informació (Ginebra 2003 – Tunísia 2005) s'observen diferències importants, però també grans similituds de fons, especialment pel que fa a la qüestió bàsica dels desequilibris comunicacionals. Per tal d'emprendre aquesta tasca de revisió crítica, hem considerat necessari articular el monogràfic en cinc apartats:

1. El primer, de caràcter introductor, inclou una presentació a càrrec del membre del Consell de l'Audiovisual de Catalunya Joan Manuel Tresserras, en què s'exposa el perquè de l'interès que per a aquest organisme regulador té l'experiència de l'Informe. En aquest apartat també es troba el text que llegiu, elaborat pels coordinadors del monogràfic. La nostra pretensió ha estat aportar referències sobre els antecedents, el contingut i les reaccions a l'Informe MacBride, procurant facilitar els conceptes clau que permetin als lectors i lectores fer-ne una interpretació contextualitzada.

2. La segona part del monogràfic ofereix la valoració i interpretació actualitzada de l'Informe per part d'una vintena d'experts internacionals, a qui es va sol·licitar la seva visió panoràmica i comparada amb la situació actual. És remarcable que un d'aquests experts va ser membre de la Comissió que va elaborar l'Informe MacBride; es tracta del tunisià Mustapha Masmoudi. A més, altres autors van ser testimonis directes d'aquell procés, concretament el veneçolà Antonio Pasquali i el bolivià Luis Ramiro Beltrán. Col·laboren, així mateix, altres significats investigadors d'Amèrica Llatina, regió que va tenir un protagonisme especial en la gènesi i el desenvolupament de l'Informe: Héctor Schmucler (Argentina) i Enrique Sánchez Ruiz (Mèxic). També es compta amb el punt de vista dels experts asiàtics Eddie Kuo i Xu Xiaoge (Singapur), així com d'autors amb una llarga trajectòria en la investigació en comunicació

Miquel de Moragas, Martín Becerra, Mercè Díez,

Isabel Fernández Alonso

Coordinadors del monogràfic (InCom-UAB)

internacional i polítiques de comunicació: Hamid Mowlana i Andrew Calabrese (Estats Units), Gaëtan Tremblay (Canadà), Kaarle Nordenstreng (Finlàndia), Armand Mattelart (Bèlgica/França), Fernando Quirós (Espanya), Robin Mansell (Gran Bretanya), Patricio Tupper (França), Claudia Padovani (Itàlia), Ulla Carlsson (Suècia) i Daniel Biltereyst, en col·laboració amb Veva Leye (Bèlgica). Finalment, també s'ha inclòs la perspectiva d'autors que han analitzat la comunicació internacional treballant des de la problemàtica de les polítiques de comunicació de nacions sense Estat: Ramón Zallo (País Basc) Miquel de Moragas i Josep Gifreu (Catalunya).

3. La tercera part està dedicada a la comunicació internacional actual. Valério Brittos (Brasil) fa referència a les condicions de dependència que afecten la comunicació moderna. Divina Frau-Meigs (França) analitza el retorn dels Estats Units a la Unesco, institució que va abandonar en els anys vuitanta en part per la seva orientació en temes de comunicació. Isabel Fernández Alonso (Espanya) presenta una revisió de l'actual política de comunicació de la Unesco. Finalment, Martín Becerra (Argentina), catedràtic Unesco de Comunicació (InCom-UAB) 2005, analitza les diferències i els paral·lelismes entre l'Informe MacBride i la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació. Fernández i Becerra són coeditors d'aquest monogràfic.

4. L'orientació de l'últim apartat és fonamentalment testimonial. D'una banda, es reproduïx un fragment de les memòries de Seán MacBride en què reflexiona sobre la seva experiència al capdavant de la Comissió Internacional per a l'Estudi dels Problemes de la Comunicació, que va elaborar l'informe objecte d'aquest monogràfic. D'altra banda, es recullen diversos testimonis de la premsa de l'època (tant internacional com espanyola i catalana), que de forma generalitzada va acollir amb hostilitat els treballs de la comissió. Aquests testimonis s'acompanyen d'un article de Mercè Díez, també coeditora del monogràfic, sobre el tractament que la premsa internacional va donar a la Unesco entre el 1974 i el 1984, període clau de la discussió sobre la comunicació internacional en aquest organisme.

5. El monogràfic ofereix, finalment, informació bibliogràfica i enllaços a recursos disponibles a internet per a l'ampliació d'informacions.

Els editors d'aquest monogràfic agraïm al CAC que n'hagi fet possible l'edició, en part homenatge a aquells qui es van esforçar per obrir camins a la democratització de la comunicació i, en part, toc d'atenció als esforços encara pendents per fer possible aquells mateixos ideals en el nou segle.

Antecedents: del desenvolupisme a les teories de la dependència

La Unesco, en els primers anys d'existència i coincidint amb la Declaració dels Drets Humans de 1948, havia centrat l'atenció en els temes relatius a la llibertat d'informació, un dels pilars d'aquells drets fonamentals. Encara estava molt allunyada d'una concepció integrada de les relacions entre comunicació, educació, cultura i tecnologies.

La Unesco dels anys cinquanta (la URSS no es va integrar a aquesta organització fins al 1954) va seguir basant la seva filosofia sobre la comunicació en aquells postulats de dret de la informació. L'interès per l'estructura de la comunicació es va despertar als anys seixanta amb la publicació dels primers documents estadístics sobre els *mass media*². A partir d'aquests treballs i de les aportacions de diferents corrents sociològics (amb el protagonisme del funcionalisme) es va començar a elaborar allò que seria la ideologia, o paradigma dominant, en els estudis de comunicació fins a l'arribada de l'Informe MacBride el 1980: la teoria *desenvolupista* o de la modernització, entre els impulsors dels quals es troben els professors nord-americans Daniel Lerner³ i Wibur Schramm⁴. L'Organització de les Nacions Unides adoptava com a pròpia aquesta teoria, segons la qual la disseminació del coneixement i les tecnologies dels països del Nord, així com l'extensió de la influència dels mitjans de comunicació d'aquests països, repercutiria directament en el desenvolupament dels països del Sud. Així, la superació dels llindars mínims d'accés a mitjans de comunicació (per cada cent persones deu exemplars de diaris, dos seients de cinema, cinc receptors de ràdio...) ⁵ equivaldria a una garantia de desenvolupament general.

En els anys setanta aquests postulats van començar a ser qüestionats clarament per les noves teories de la dependència que consideraven que la simple aplicació del model de comunicació *desenvolupat* generava dependència, i que

el subdesenvolupament de la perifèria era requisit necessari per al desenvolupament del centre hegemònic. També van influir les noves teories educatives de Paulo Freire⁶ i els autors de la nova escola d'estudis de comunicació a l'Amèrica Llatina, lliures ja de la influència funcionalista inicial i identificats amb la teoria de la dependència que van formular inicialment Fernando H. Cardoso, Enzo Faletto i Celso Furtado, entre altres. Exponents dels primers estudis de comunicació a l'Amèrica Llatina amb aquest matís crític van ser Luis Ramiro Beltrán i Antonio Pasquali, que ha col·laborat en aquest monogràfic.

Paral·lelament, la Unesco va començar a obrir els seus fòrums a aquests plantejaments nous, començant per centrar l'atenció en dos aspectes que resultarien fonamentals per a l'enfocament futur de l'Informe MacBride: les polítiques de comunicació i l'estudi dels fluxos informatius. Així, el 1970 la Conferència General de la Unesco va acordar un programa d'ajuda als estats membres per formular les seves "polítiques nacionals de comunicació", i el 1972 s'organitzava a París la primera reunió d'experts en aquest àmbit⁷. Uns anys més tard, el 1974, la Unesco publicava un llibre veritablement emblemàtic: *Television Traffic. A One-Way Street?*, de Kaarle Nordenstreng i Tapio Varis, que demostrava les desigualtats en el flux informatiu internacional i aportava nous arguments a la teoria de la dependència.

Tot aquest procés es desenvolupa en el marc de la Guerra Freda i, més concretament, en el període de major expansió del Moviment de Països No Alineats. El 1973, el mateix any que es produeix la primera de les anomenades "crisis del petroli", se celebra a Alger la IV Cimera de Països No Alineats, que va aprovar les línies programàtiques del que s'anomenaria el Nou Ordre Econòmic Internacional. El concepte es basava en la constatació de les desigualtats en la distribució mundial del treball i de la situació de dependència dels països subdesenvolupats, i proposava una via de desenvolupament independent dels models capitalista i comunista. A partir d'aquí, es van succeir les declaracions en favor d'un sistema de relacions diferent a nivell mundial en matèria de comunicació –que es denominaria Nou Ordre Mundial de la Informació i la Comunicació (NOMIC)– en els diversos debats sobre aquesta matèria realitzats des de mitjans dels setanta⁸.

L'informe de la Comissió per a l'Estudi dels Problemes de la Comunicació

De la XIX Conferència Anual de la Unesco, que tingué lloc a Nairobi el novembre de 1976, va sorgir el mandat de crear una comissió d'experts la missió de la qual seria l'estudi dels problemes de la comunicació. L'encàrrec va ser realitzat al director general en aquell moment, el senegalès Amadou-Mathar M'Bow⁹. La Comissió Internacional per a l'Estudi dels Problemes de la Comunicació va ser constituïda el 1977 sota la presidència de l'irlandès Seán MacBride, una figura prestigiosa i de consens: era cofundador i president d'Amnistia Internacional (1961-1975) i havia rebut els premis Nobel (1974) i Lenin (1977) de la Pau. En l'elecció dels membres de la Comissió es van tenir en compte criteris de pluralitat i representativitat tant ideologicopolítica com geogràfica¹⁰. A més, l'espectre del perfil dels membres de la Comissió era molt ampli: des de persones relacionades amb el periodisme a diplomàtics i escriptors, no necessàriament familiaritzats amb l'estudi del sistema de comunicació a escala internacional. Per tal de complir la seva missió, la Comissió va comptar també amb diverses aportacions de l'àmbit acadèmic¹¹.

L'Informe final de la Comissió, presentat a la XXI Conferència General, que va tenir lloc a Belgrad el 1980, va consistir en un document voluminós, d'unes cinc-centes pàgines¹², articulat al voltant de cinc grans temes:

1. Comunicació i societat: dimensió històrica i internacional.
2. Comunicació avui: mitjans de comunicació, infraestructures, integració, disparitats, propietat i control.
3. Preocupacions comuns: relatives a la circulació de la informació, al contingut i la democratització de la comunicació.
4. El marc institucional i professional: polítiques de comunicació, recursos materials, investigació, professionals de la comunicació i normes de conducta.
5. La comunicació demà: conclusions i suggeriments, i aspectes pendents d'una investigació més profunda.

El rigor metodològic no és un dels punts més destacats del document, que a més comptava amb la dificultat inicial de l'amplitud i indefinició dels temes a tractar. No obstant això,

la seva contribució al debat sobre la comunicació internacional va ser transcendental:

- a) Descriu la situació de la comunicació al món i constata els seus desequilibris, desgranant els vincles entre els problemes de la comunicació i les estructures socioeconòmiques i culturals, fet que atorga un caràcter polític als problemes de la comunicació.
- b) Elabora recomanacions de caràcter ètic i de defensa del dret democràtic a la comunicació, més que propostes concretes de polítiques de comunicació o de regulació.
- c) Reconeix els drets inherents a la informació: participar en la producció (i no només en el consum) dels fluxos informatius, garantir la diversitat de veus restringint els monopolis, defensar els drets dels informadors i de la llibertat de premsa, donar suport al desenvolupament de les infraestructures necessàries per al desenvolupament de la comunicació al món.

El document, per la descripció-denúncia dels desequilibris, pel compromís humanista amb el dret a la informació i per la referència explícita al NOMIC, s'alineava amb les veus crítiques de la comunicació. Per aquest motiu va ser considerat contrari al "lliure exercici de la informació" per part de les posicions més conservadores i els grans interessos industrials del sector, incòmodes amb el discurs crític, però més refractaris encara a acceptar que aquest discurs es pronunciés des d'un organisme intergovernamental com la Unesco.

Finalment, en la citada XXI Conferència General de la Unesco es va adoptar per consens la resolució que sancionava l'Informe. Tot i això, es tractava d'una decisió altament retòrica, ja que no comportava l'adopció de propostes concretes. Tal com comença l'aportació d'Héctor Schmucler a aquest monogràfic, l'Informe MacBride "va començar a pertànyer al passat" en el mateix moment de ser aprovat.

Paradoxalment, en la mateixa Conferència General de Belgrad es va aprovar la resolució 4/19, que establia les bases del NOMIC –la inoperabilitat del qual s'aniria confirmant amb el pas del temps– i la creació del Programa Internacional per al Desenvolupament de les Comunicacions (PIDC), que retrocedia a un model d'ajuda al

desenvolupament més relacionat amb el paradigma del *desenvolupisme* que amb les idees que van inspirar la reclamació d'un NOMIC per part dels països del Tercer Món¹³.

En aquesta etapa de Guerra Freda la Unesco es trobava limitada per les dificultats per aconseguir el consens i, per consegüent, l'Informe MacBride es va veure condicionat per tres fronts, encapçalats pels Estats Units, la URSS i els Països No Alineats. Com indica Mattelart en aquest *Quaderns*, les reaccions postMacBride van respondre a oportunitats d'origen divers: els EUA, defensant la doctrina del lliure flux de la informació; la URSS, instrumentalitzant les demandes dels No Alineats per reafirmar la política de blindatge de fronteres; i els No Alineats, que incloïen alguns països que subscriuen el NOMIC, per camuflar les violacions a la llibertat d'expressió en el seu territori. Cal afegir la posició de les grans corporacions, oposades a la regulació i al desenvolupament dels mitjans públics, i la desarticulació de la societat civil. Les crítiques a l'Informe, en gran part provinents de l'autodenominada *premsa lliure*, a penes van trobar el seu contrapunt en cercles acadèmics d'influència limitada.

Crítiques i valoracions

L'Informe MacBride no implicava facultat mandatària ni compromís dels estats membres d'aplicació de les seves conclusions però reclamava, si més no retòricament, la necessitat d'establir polítiques de comunicació democràtiques en defensa de la identitat i del desenvolupament. Malgrat això, com assenyalen Daniel Bilterereyst i Veva Leye en aquest monogràfic, va aconseguir convertir-se en un document de referència que suscitaria crítiques importants, tant des de l'esquerra intel·lectual com (i sobretot) des de posicions conservadores.

Les crítiques conservadores a l'Informe MacBride tenen un doble front, clarament articulats entre si. D'una banda, la posició política dels Estats Units i el Regne Unit respecte a l'Informe o, més específicament, respecte a la política de la Unesco de suport al NOMIC. D'altra banda, la mobilització de certes associacions professionals i de grans empreses del sector de la comunicació que veuen amenaçada la seva posició dominant per les descripcions i propostes de

l'Informe. De fet, les reaccions contràries d'aquests sectors havien començat abans de la conclusió dels treballs de la Comissió, com s'explica en l'article dedicat a la relació de la Unesco i la premsa que s'inclou en el quart apartat d'aquest monogràfic.

Pel que fa a les valoracions acadèmiques, un dels primers autors a formular crítiques des de posicions d'esquerra va ser Cees Hamelink (1980 i 1987), tal com recorda Kaarl Nordenstreng en la seva contribució a aquest *Quaderns*. Des d'aquesta perspectiva, l'anàlisi realitzada per l'Informe descontextualitzava la comunicació de la realitat social, econòmica i cultural, eludint diversos aspectes de controvèrsia, tant en els àmbits de política interior –absència de democràcia en alguns països defensors del NOMIC– com en l'àmbit internacional –falta d'anàlisi del veritable paper de les multinacionals de la comunicació.

Les crítiques també es refereixen a la inutilitat –o la ingenuïtat– del document. Nordenstreng ens recorda en aquest monogràfic que moltes de les 82 recomanacions de l'Informe, si no totes, no es van aplicar mai. Per Schmucler, “la multiplicació de documents i declaracions no van aconseguir reorientar el camí que ens ha portat a un món cada vegada més injust i cada vegada més violent”.

Altres llacunes assenyalades en l'Informe han anat creixent amb els nous factors que condicionen la comunicació en els últims anys. Aquest és el cas de l'*oblit* de les relacions entre cultura i polítiques de comunicació, o l'absència de la perspectiva de gènere o, molt especialment, la falta de referència a la societat civil, tema fonamental en el debat modern i que remarquen diversos autors d'aquest monogràfic (Calabrese, Mattelart, Moowlana).

No obstant això, Mustapha Masmoudi, membre de la Comissió MacBride, subratlla en aquestes pàgines que avui la societat civil s'ha apropiat de gran part de les posicions de l'Informe. Segons Moowlana, els importants canvis registrats des de l'aprovació del document el 1980 fins ara signifiquen que el debat sobre informació i comunicació que va començar fa diverses dècades amb l'Informe MacBride no ha mort ni ha disminuït, sinó que apareix inserit en un nou context a escala global.

En aquest sentit, hi ha autors que han assenyalat el valor positiu de les idees que conté l'Informe. Claudia Padovani ho fa en aquestes pàgines, coincidint amb Mastrini i de Charras (2004), els quals han assenyalat que “les idees de

les cinc àrees clau de l'Informe (...) constitueixen una aportació important per legitimar la noció de dret a la comunicació, que supera el concepte, ja obsolet, de llibertat de premsa i que abasta molt més que el de dret a la informació”.

Revisar el que ha passat amb l'Informe MacBride després de vint-i-cinc anys d'haver-se publicat és una tasca que implica tant els estudiosos com els professionals de la informació, així com els gestors de les polítiques de comunicació. Convidats a reflexionar sobre això, Beltran concep el document final de la Comissió MacBride com a “fruit de l'equanimitat acompanyada de la prudència” i Pasquali afirma que “el millor pensament que pensa en la comunicació avui continua fent-ho, conscientment o inconscient, utilitzant poc vocabulari forjat per les diverses escoles i disciplines i molt vocabulari *unesquià*, que passà dels documents per a inciciats a usar-se *urbe et orbi* gràcies a l'Informe”. Per la seva banda, Gaëtan Tremblay assenyala que “l'Informe Mc Bride no va equivocar-se, sinó que fou bandejat i no es va implantar mai”. En un sentit similar, Fernando Quirós defensa el contingut de l'Informe, que féu “un diagnòstic correcte i encertat”.

Amb relació a la vigència del document, Enrique Sánchez Ruiz destaca que els trets enunciats per l'Informe s'han aguditzat des d'aleshores en un context de major independència i interconnexió i en un esquema en què l'expansió dels fluxos culturals hauria de justificar una major atenció a les recomanacions de fa vint-i-cinc anys. En el mateix sentit, Valerio Brittos descriu l'enfortiment de la concentració de les activitats d'informació i comunicació i el creixement dels desequilibris infocomunicacionals que, de manera oportuna, foren eix de les anàlisis de la Comissió presidida per Séan MacBride. Un altre dels col·laboradors d'aquest número, Ramon Zallo, constata la vigència de, com a mínim, tres tesis de *vell* NOMIC: la importància assignada a la informació i a la seva distribució en les societats modernes; el flux desigual de continguts audiovisuals, i la necessitat de garantir la diversitat cultural, un debat reeditat en l'actualitat a partir de la Declaració Universal sobre Diversitat Cultural de la Unesco (2001).

Quant als efectes de l'Informe, Edie Kuo i Xu Xiaoge destaquen l'ímpetu que va donar als mitjans asiàtics per reclamar una veu pròpia, com els mitjans occidentals. Per la seva banda, Andrew Calabrese valora especialment el fet

de preveure una globalització que, en lloc de dividir els ciutadans i ciutadanes del món, reconeix la humanitat comuna com a una proposta de gestió de tensions, que aspirava a oferir una pauta de multilateralitat actualment absent. Per altra banda, Miquel de Moragas i Josep Gifreu coincideixen quan assenyalen l'efecte beneficiós d'aquell debat sobre les polítiques de comunicació de Catalunya durant el postfranquisme.

L'etapa postMacBride

El període *postMacBride* es converteix ràpidament en el període de "l'oblit del Mac Bride" i de renúncia al NOMIC. L'arribada de Ronald Reagan a la presidència d'Estats Units (1981) encara feia més difícil la possibilitat d'entesa entre els diferents pols en conflicte en el si de la Unesco, sobretot a causa de la visió unilateral (no multilateral) de les relacions internacionals del nou gabinet presidencial nord-americà. Per bé que la NOMIC s'havia convertit en un tabú per a la mateixa Unesco, ja no hi havia cap possibilitat de restablir un clima d'entesa suficient: el desembre de 1983, Estats Units va anunciar la seva retirada, que esdevingué efectiva un any després i que estimulà la sortida, també, del Regne Unit de l'organització internacional. La renúncia fou justificada, en part, per la marxa de la política de comunicació de la Unesco, a la qual els governs de Ronald Reagan i de Margaret Thatcher acusaven d'haver-se convertit en un ens burocràtic i d'atemptar contra els principis de les societats lliures occidentals, i contra la llibertat de premsa en particular. No obstant això, l'experiència històrica ha anat demostrant que la raó més important d'aquella retirada fou l'abandonament del multilateralisme en la política internacional. A l'apartat d'aquest monogràfic dedicat a la perspectiva actual de la comunicació internacional, s'hi pot trobar un article de Divina Frau-Meigs sobre el retorn d'Estats Units a la Unesco, tot fent referència a les raons que motivaren l'abandonament d'aquesta organització internacional.

A partir de la Conferència General de 1987, després del canvi a la direcció general de M'Bow per Federico Mayor Zaragoza, la Unesco adopta una nova orientació, denominada Nova Estratègia de la Comunicació. Aquesta Nova Estratègia comporta un retorn a la retòrica de defensa

de la lliure circulació de la informació en el món i, també, del reforç de les capacitats de desenvolupament dels països menys avançats, si bé sense qüestionar les causes de les dificultats estructurals per aconseguir ambdós objectius. La Nova Estratègia, tot i que reconeixia els desequilibris entre països, no reivindicava un canvi global en els processos comunicatius. Més aviat es tractava d'una proposta pragmàtica, centrada en l'aportació de solucions tècniques i l'enfortiment de les infraestructures i de la capacitació professional. El seu objectiu, a més, era aconseguir un nou clima a la Unesco, allunyat de les controvèrsies aspres dels anys anteriors.

El plantejament tècnic, que no qüestionava les estructures internacionals, representava un gir en la orientació de la Unesco dels anys cinquanta i seixanta. En aquest context, el PIDC constituïa un instrument de la Nova Estratègia. Tal com sosté Martín Becerra en aquestes pàgines, el PIDC adopta l'antiga matriu conceptual *desenvolupista* i, fins i tot, *difusionista*. De totes maneres, el PIDC sempre ha disposat de pocs recursos i d'una eficàcia escassa en la transferència tecnològica. Els seus ajuts poden qualificar-se d'insuficients, o insignificants, tal com es posa de manifest a l'article d'Isabel Fernández Alonso sobre polítiques de comunicació de la Unesco.

El MacBride i la CMSI

En aquest context la ONU convoca la Cimera Mundial de la Societat de la Informació (Ginebra 2003 - Tunísia 2005). L'organisme responsable d'organitzar aquesta cimera no és la Unesco sinó la Unió Internacional de Telecomunicacions (UIT), un ens de caràcter més tècnic i, també, més proper als sectors empresarials i industrials que participen de la dinàmica de funcionament institucional.

La Cimera Mundial de la Societat de la Informació (CMSI) constitueix un espai de debat a escala internacional sobre qüestions polítiques, tecnològiques, normatives i organitzatives de la informació i, en aquest sentit, fou acollit com una oportunitat pel sector de la societat civil, que està representat a les deliberacions. Des de la creació de la ONU hi ha hagut poques convocatòries com la de la CMSI, cosa que va crear expectatives arran del desenvolupament de la Cimera Mundial.

No obstant això, les declaracions oficials de la CMSI en la seva primera etapa van quedar molt lluny de satisfer i incloure les demandes del sector de la societat civil, si bé van ser recolzades pel sector corporatiu privat i per les delegacions governamentals.

Un dels eixos que resumeix les diferències d'enfocament manifestes a la CMSI entre governs i sector corporatiu, d'una banda, i societat civil, de l'altra, és el que fa referència a la comunicació. De fet, mentre que al llarg de la seva història l'ONU va canalitzar, sobretot a través de la Unesco, els debats internacionals sobre polítiques de la comunicació, aquesta vegada la CMSI ha obviat qualsevol referència a la comunicació, amb la seva connotació dialògica i el seu potencial deliberador i democratitzador. A les pàgines que segueixen, Patricio Tupper analitza les omissions de la CMSI i el paper peculiar de la UIT en l'organització de la Cimera Mundial en el marc de la transformació de "certs conceptes cars, com accés, participació i dret de la comunicació, de l'Informe MacBride en nocions merament tècniques d'*accés digital*". Padovani, que ha comparat les declaracions: l'oficial, per una banda, i la de la societat civil, per l'altra, amb l'Informe MacBride, conclou assenyalant que hi ha una major correspondència entre la posició de la societat civil i l'Informe de 1980 que entre aquests documents i la Declaració Oficial de la CMSI.

El segell de la UIT i l'èmfasi que dóna a la disseminació d'infraestructures, observant els temes de la Cimera des de la perspectiva tecnològica, destaquen en els fonaments de la documentació aprovada fins ara a la CMSI, cosa que ha motivat el sector de la societat civil a redactar una altra declaració. La Declaració de la Societat Civil subratlla, en canvi, que "la informació i el coneixement s'estan transformant, cada dia més, en recursos privats que poden ser controlats, venuts i comprats, com si fossin simples mercaderies i no elements fonamentals de l'organització i el desenvolupament social", per la qual cosa es reconeix "la urgència de cercar solucions per a aquestes contradiccions, ja que es tracta dels principals reptes plantejats a les societats de la informació i la comunicació" (Societat Civil a la CMSI 2003).

L'interrogant que sorgeix a propòsit de la Declaració de la Societat Civil –titulada *Construir societats de la Informació que atenguin les necessitats humanes*– qüestiona si una Cimera Mundial abocada a tractar el centralisme de la

informació a les societats contemporànies (centralisme econòmic, cultural, social i polític) pot obviar l'articulació i la influència exercides entre les polítiques d'informació i disseminació tecnològica, les polítiques culturals i educatives, i les polítiques convencionals i del sector dels mitjans de comunicació. Així com es produeix una convergència creixent en el marc de les tecnologies i de les rutines productives entre les telecomunicacions, les indústries culturals clàssiques i la informàtica, sembla raonable que el desenvolupament de les polítiques d'aquests sectors tendeixi a trobar punts de contacte i condicionants mutus.

Els plantejaments de la Unesco sobre diversitat cultural a les dues darreres Conferències Generals (2001 i 2003), a la Declaració Universal de 2001 i en la preparació d'una convenció sobre la protecció de la diversitat dels continguts i expressions culturals i artístiques, processos contemporanis a la celebració de la CMSI, també es poden analitzar a partir de les relacions entre cultura, comunicació i informació. De fet, la definició de cultura adoptada per la Unesco a la Declaració Universal sobre Diversitat Cultural adverteix que hi ha lligams inseparables entre les dimensions cultural, comunicativa i informativa: "La cultura ha de ser considerada com el conjunt de trets distintius espirituals i materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen una societat o un grup social. Engloba les arts i les lletres, les formes de vida i de convivència, els sistemes de valors, les tradicions i les creences" (Unesco 2001).

Tant és així que la CMSI no inclou, a la seva primera fase, ni tan sols les posicions i declaracions sobre diversitat que ha anat construint la Unesco, malgrat que es tracta, en tot cas, d'iniciatives desenvolupades al si de les Nacions Unides. L'article de Robin Mansell inclòs en aquest monogràfic destaca que tant la Declaració de la CMSI com el seu Pla d'Acció compten amb la consecució dels seus objectius cap al 2015, "però gairebé tots es refereixen a les tecnologies de la informació i la comunicació abans que al procés de comunicació".

La subordinació del factor cultural al factor tecnològic que distingeix la tendència dominant a la CMSI, fruit de controvèrsies entre actors governamentals, del sector corporatiu privat i de la societat civil que afluïren en la preparació de l'etapa *tunisiana* de la Cimera Mundial és un símptoma de la manca d'apropiació de les recomanacions de l'Informe MacBride vint-i-cinc anys després de la seva

publicació i aprovació a la ONU. En aquest punt, es destaca que, segons Mattelart, “s’ha teixit una llegenda negra al voltant de l’Informe i del tema del NOMIC i, fins i tot ara, dins de la mateixa Unesco, n’hi ha pocs que s’atreveixin a recordar aquests antecedents”.

Per les pròpies limitacions i a causa de la influència d’un context bipolar de Guerra Freda, amb un anhel de conversió del món en un escenari de multilateralitat sepultat per l’ofensiva neoconservadora dels anys vuitanta, l’Informe MacBride no va incloure la participació activa de la societat civil com a recomanació de disseny i execució de polítiques de comunicació, i tampoc no va preveure la fragmentació radical del món que, com assenyala García Canclini (1998), és un tret inherent i inalienable dels processos globalitzadors. No obstant això, l’Informe MacBride va establir un full de ruta per a la comprensió dels problemes culturals que prioritzava la interacció social i concebia les tecnologies com a eines al servei de les polítiques.

La necessitat de garantir la pluralitat i la diversitat de veus en un món cada vegada més interconnectat sintetitza, en el títol de l’Informe MacBride, la inspiració humanista de les seves conclusions. El motiu de l’edició d’aquest monogràfic és la necessitat de mantenir aquesta inspiració davant dels reptes actuals mitjançant respostes renovades, així com la convicció que la racionalitat tècnica només pot traduir-se operativament en velles receptes de transferència tecnològica, que s’han demostrat reiteradament ineficaces. Molts dels autors amb més prestigi en el camp de les polítiques de la comunicació i la cultura assumeixen aquesta necessitat i honoren aquest esforç a través de la seva inestimable col·laboració i del seu testimoni generós.

Notes

- 1 Comptarà amb edicions impreses en català i castellà, també disposarà d’edicions en línia (en català, castellà i anglès), que seran difoses, simultàniament, al web del CAC (www.audiovisualcat.net/) i al Portal de la Comunicació de l’InCom-UAB (www.portalcomunicacion.com).
- 2 UNESCO. *Statistiques de la radiodiffusion et de la television 1950-1960*. París: Unesco, 1963.
UNESCO. *Statistics on Radio and Television 1960-1976*. París: Unesco, 1979.
- 3 LERNER, D. *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. New York: Free Press, 1958.
- 4 SCHRAMM, W. *Mass Media and National Development, The Role of Information in Developing Countries*. Urbana: University of Illinois Press, 1964. Aquest llibre va ser reeditat en castellà, el 1967, amb el títol *El papel de la información en el desarrollo nacional* (Quito: CIESPAL).
- 5 SCHRAMM, W. “El desarrollo de las comunicaciones y el proceso de desarrollo”. A: PYE, L.W. (ed.). *Evolución política y comunicación de masas*. Buenos Aires: Troquel, 1969
www.nombrefalso.com.ar/materias/apuntes/html/schramm.html
- 6 Recollides a *Pedagogia do oprimido*. São Paulo: Editora Paz e Terra, 1968.
- 7 BELTRÁN, L. R., a entrevista concedida a *Pensamento Comunicacional Latinoamericano*, volum 1, núm. 1, octubre - desembre 1999.
www2.metodista.br/unesco/PCLA/revista1/entrevista1.htm
- 8 Cal citar, entre altres, les reunions d’experts a Bogotà (1974) i Quito (1975), la reunió intergovernamental sobre polítiques de comunicació a Costa Rica (1976) i el simposi sobre comunicació del Moviment de Països No Alineats a Tunísia (1976). Amb anterioritat, el 1969, va tenir lloc a Montreal una reunió d’experts auspiciada per la Unesco en què es va constatar la situació de dependència, tant informativament com culturalment, dels països del Tercer Món, fet que es considerava una amenaça per a les seves senyes d’identitat. També es va subratllar la centralització

de la producció comunicativa dels estats més avançats i la consegüent deformació en la construcció del món transmesa pels mitjans. Així mateix, es va reclamar l'atenció a les necessitats pròpies de les àrees en desenvolupament, remarcant que no podien entendre's des de la translació de les necessitats dels països desenvolupats. A partir de la reunió de Montreal, la Unesco va començar a canviar els plantejaments sobre la informació i la comunicació, situació que significaria l'inici de les disputes entre partidaris i detractors de la lliure circulació de la informació.

- 9 Va accedir a la direcció general el 1974 i va ser substituït el 1987 per Federico Mayor Zaragoza.
- 10 Amb Sean MacBride van formar part de la Comissió: Mustapha Masmoudi (Tunísia), que col·labora en aquest monogràfic; Elie Abel (EUA); Hubert Beuve-Méry (França); Elebe Ma Ekonzo (Zaire); Gabriel García Márquez (Colòmbia); Sergei Losev (URSS); Mochtar Lubis (Indonèsia); Michio Nagai (Japó); Fred Isaac Akporuaro Omu (Nigèria); Bogdan Osolnik (Iugoslàvia); Gamal El Oteifi (Egipte); Johannes Pieter Pronk (Països Baixos); Juan Somavía (Xile); Boobli George Verghese (Índia), i Betty Zimmerman (Canadà), que era l'única dona integrant de la Comissió.
- 11 Entre elles, les de Giuseppe Richeri (Itàlia), Cees Hamelink (Holanda), Luis Ramiro Beltrán (Bolívia), Wilbur Schramm (EUA), Fernando Reyes Matta (Xile), Jean Schwoebel (França), James D. Halloran (Regne Unit), Oswaldo Capriles (Veneçuela), etc.
- 12 UNESCO. *Many Voices, One World. Report by the International Commission for the Study of Communication Problems*. París: Unesco i Londres: Kogan Page, 1980.
UNESCO. *Un solo mundo voces múltiples*. Informe de la Comisión Internacional sobre Problemas de la Comunicación. París: Unesco i Mèxic: FCE, 1980.
- 13 El PIDC va ser ampliat al II Pla a Mig Termini (1984-1989), confirmat en el III Pla a Mig Termini (1990-1995) i es manté encara vigent al 2005. La seva missió és promoure "mitjans lliures i plurals" en els països en desenvolupament i en els països en "transició" (vegeu portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=13270&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).

Bibliografia

BELTRÁN, L. R. "Comunicación para el desarrollo en Latinoamérica. Una evaluación sucinta al cabo de cuarenta años en La iniciativa de la comunicación". A: *IPAL*. Lima:1993.

www.comunit.com/la/pensamientoestrategico/lasht/lasId-754.html

CARLSSON, U. *The Rise and Fall of NWICO – and Then?: From a Vision of International Regulation to a Reality of Multilevel Governance*. Ponència presentada a l'EURICOM Colloquium, *Information Society: Visions and Governance*. Venècia: mimeo, maig de 2003.

www.bfsf.it/wsis/cosa_dietro_al_nuovo_ordine.pdf

GARCÍA CANCLINI, N. "La globalización en pedazos: integración y rupturas en la comunicación". A: *Diálogos de la Comunicación*, núm. 51. Lima: FELAFACS, 1998, p. 9-23.

HAMELINK, C. (ed.). *Communication in the Eighties: A Reader on the MacBride Report*. Roma: IDOC Internacional, 1980

HAMELINK, C. "MacBride with Hindsight". A: GOLDING, P.; HARRIS, P. (eds.). *Beyond Cultural Imperialism*. Londres: Sage, 1987.

MASTRINI, G.; DE CHARRAS, D. "20 años no es nada: del NOMIC a la CMSI". Bibliografía de la cátedra de Políticas i Planificació de la Comunicació de la Facultat de Ciències Socials de la Universitat de Buenos Aires. Buenos Aires: mimeo, 2004.

SOCIEDAD CIVIL EN LA CMSI. "Construir sociedades de la información que atiendan a las necesidades humanas". A: *Declaración de la sociedad civil a la Cumbre Mundial sobre la Sociedad de la Información*. Ginebra: mimeo, 2003.